

PİYASA BAŞARISIZLIKLARINA ALTERNATİF BİR ÇÖZÜM: SOSYAL SERMAYE YAKLAŞIMI

İsmail Kitapcı

Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü

Yrd. Doç. Dr.

i.kitapci@yahoo.com.tr

Özet

Sosyal sermaye makro açıdan kamusal mal özelliğine sahiptir. Sosyal sermayenin bu özelliği topluma doğrudan bir fayda sunmaktadır. Sosyal sermaye yaklaşımı sosyal normlar ve karşılıklı güven gibi irrasyonel faktörler yoluyla piyasa başarısızlıklarına çözüm getirilebileceğini varsaymaktadır. Bu noktada sosyal sermaye toplum ve piyasa uzlaşması için gerekli zemini hazırlarken piyasa başarısızlıklarına da cevap aramaktadır.

Bu çalışmada öncelikle sosyal sermayenin diğer sermaye türleriyle bağlantısı açıklanacak. Aynı zamanda sosyal sermayenin piyasa başarısızlıklarını çözme konusunda nasıl bir rol üstlendiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, piyasa başarısızlığı, güven

Alan Tanımı: H00 (Kamu Ekonomisi)

Abstract

Social capital is public goods in terms of the macro. This feature of social capital offers a direct benefit to the society. Social capital approach is assumed to be the solution to the market failures through irrational factors such as social norms and mutual trust. At this point social capital approach constitutes sufficient grounds for society and market consensus and it also seeks answer to market failure.

In this study firstly it will be described in connection with other types of capital of social capital. At this time it will be explained how social capital has undertaken a role in solving the market failures.

Keywords: *Social capital, market failure, trust*

JEL Code: *H00 (Public Economics)*

1.GİRİŞ

Günümüzde piyasa ekonomisi tek başına kaynak tahsisinde etkinliği sağlayamamaktadır. Bu nedenle farklı türlerde piyasa başarısızlığı ile karşılaşmaktadır. Piyasa başarısızlıklarını önlemeye yönelik devlet müdahaleleri de yeni sorunlara yol açabilmektedir. Bu noktada sosyal sermaye piyasa ekonomisinin yetersiz olduğu noktalarda piyasa-dışı etkilerin harekete geçirilmesini sağlayarak önemli bir görevi üstlenmektedir.

Bu çalışmada öncelikle sosyal sermayenin teorik çerçevesi ifade edildikten sonra sosyal sermayenin piyasa başarısızlıklarını çözmedeki rolü sosyal sermayenin kamusal mal özelliği, dışsallıklar üzerindeki etkisi, güven oluşturuvcu etkisi, üretim faktörü olma özelliği ve bilgi üzerindeki etkileri açısından açıklanmaya çalışılacaktır.

2. SOSYAL SERMAYE: TEORİK ÇERÇEVE

Sosyal sermaye kavramı son yıllarda sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan interdisipliner ve multidisipliner bir kavramdır. Sosyal sermaye kavramı her ne kadar yenilikçi bir kavram olarak görülse de eski bir tarihe sahiptir. Sosyal sermaye kavramının bilinen ilk kullanımı Lyda Judsen Hanifan'a aittir. Hanifan (1916) sosyal sermayeyi bireyler ve aileler arasındaki iyi niyet, arkadaşlık, duygu birliği, sempati ilişkileri olarak ifade etmiştir. Hanifan'ın görüşlerinin şekillenmesinde Alexis de Tocqueville'in (1883) 'Amerika'da Demokrasi' adlı çalışmasında bahsettiği sosyal bağlılık ve kalbin alışkanlıkları (habits of the heart) olarak ifade ettiği 'ortak iyilik' kavramının etkisi olmuştur (Condeluci, 2008:

134). Öncelikli olarak sosyal sermaye insanlar arası ilişkileri konu almakla beraber bu ilişkilerin nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda da ipuçları vermektedir. Aynı zamanda sosyal sermaye toplumsal bir tutkal olarak değerlendirilebilir.

Sosyal sermaye alanındaki çalışmalar 1990'lerden sonra popülerlik kazanmıştır. Özellikle Francis Fukuyama, James Coleman, Robert Putnam¹, Pierre Bourdieu'nun çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Sosyal sermaye kavramına ilişkin birçok tanımlama bulunmaktadır. Fukuyama'ya göre sosyal sermaye insanların ortak amaçlar için gruplar ya da organizasyonlar halinde bir arada çalışabilme yeteneğidir. Bu kavramla ekonomik süreç içerisinde sermayenin toprak, fabrika, makineler gibi somut üretim faktörleriyle artık daha az ifade edildiği buna karşılık giderek bilgi ve insanoğlunun çeşitli yetenekleri gibi niteliklere büründüğü kastedilmektedir (Fukuyama, 2005: 26). Putnam'a göre ise sosyal sermaye iletişim ağları, normlar ve güven gibi katılımcıların paylaşılmış nesnelere sürdürebilmek için bir arada hareket etmelerini sağlayan sosyal yaşamın özellikleridir (Field, 2008: 44). Putnam özellikle yurttaşlık bağları ve bu bağların devletin performansı üzerinde yaptığı etki aracılığıyla biçimlenen bir sosyal sermaye anlayışına yaptığı vurgu ile diğerlerinden ayrılmaktadır (Fine, 2011: 165). Putnam sosyal sermayenin sonucu olarak çıkacak olan kolektif güdü ve işbirliğinin toplumun tüm kesimlerine fayda sağlayacağını, yaşanan refah artışının herkes tarafından hissedileceğini vurgulamıştır (Tüysüz, 2011: 18).

Sosyal sermaye kavramına ilişkin bir başka tanımlama ise Bourdieu (1986) tarafından yapılmıştır. Bourdieu sosyal sermayenin diğer sermaye türlerine indirgenemese de bunlardan tümüyle bağımsız olamayacağını ifade ederken sosyal ağlar yoluyla örgütlenen güven ve dayanışmanın bir unsuru olabilmek için

---

¹ Robert D. Putnam'ın 'Bowling Alone: America's Declining Social Capital' ('Tek Başına Bowling Oynamak: Amerikan Sosyal Sermayesinin Düşüşü') adlı çalışmasında Amerikan toplumundaki sosyal sermayenin günden güne azaldığına vurgu yapmaktadır. Bu noktada Bowling salonlarında tek başlarına oynayan insan resimleri, insanların ortak kamusal alandan koptuklarını göstermekte ve Putnam'ın Amerika'daki bowling liginin düşüşüne dair kanıtını desteklemektedir (Field, 2008: 6).

en az düzeyde de olsa nesnel homojenite gerektiğini söylemektedir. Bu noktada sosyal sermaye bir aktörün kendi payına düşen sermayenin çarpan etkisini yansıtmakla birlikte aynı zamanda sosyal sermaye mirası devralan aktörler bakımından da her türlü durumdaki ilişkiyi kalıcı bağlara dönüştürme gücüne sahiptir (Ongan, 2013: 221).

Sermaye türleri arasında sosyal sermaye diğer sermaye türlerinden daha az görünebilirliğe sahiptir. Fiziksel sermaye tamamen görünebilir bir özelliğe sahipken, insanın yetenekleri ve bilgisinden oluşan beşeri sermaye² daha az görünürlüğe sahiptir. Diğer taraftan insanlar arasındaki ilişkileri konu alan sosyal sermaye görünürlük açısından bunların gerisinde kalmaktadır (Coleman, 1988: 99, 100). Sosyal sermayeyi diğer sermaye türlerinden ayıran özelliği sadece kendine çıkar sağlaması değil aynı zamanda aynı sosyal yapı içinde olan diğer insanlara da fayda sağlamasıdır. Bu noktada sosyal sermayenin kamusal bir mal olma özelliği ortaya çıkmaktadır (Coleman, 1988: 116-118).

Günümüzde sosyal sermayenin önemli bir kavram haline gelmesi sosyal sermayenin bir kere kazanıldığı takdirde yok edilmesinin veya değiştirilmesinin zaman almasından kaynaklanmaktadır. Örneğin bir toplumun çalışma ve yardımlaşma kültürünü kazanması veya kaybetmesi uzun yıllar alabilir. İkinci dünya savaşından sonra Almanya fiziksel sermayesinin büyük bir kısmını kaybetmesine rağmen, ABD menşeli Marshall yardımlarının kullanımında yüksek beşeri sermayesi ve bunu destekleyen sosyal sermayesi nedeniyle, 15-20 yıl gibi bir sürede ekonomik kalkınmasını yeniden sağlamıştır. Bu yönüyle sosyal sermaye ekonomik kalkınmada diğer sermaye türlerini olumlu etkilemektedir (Tüysüz, 2011: 26).

---

² Sosyal sermayenin beşeri sermayenin neredeyse yerini alması, yeni bir anlayış değildir. Dilde ve entelektüel atmosferde yaşanan bir değişiklikten ibarettir. İşte bu değişiklik sosyal sermaye kavramının doğuşuna sebep olmuştur (Fine, 2011: 127). Diğer taraftan sosyal sermaye bazen Reagan ve Thatcher yıllarında siyaset üretenlerin ve seçmenlerin aşırı bireyselliğine karşı bir tepkiyi temsil etmektedir. Özellikle Margaret Thatcher'in 'Toplum diye bir şey yoktur' söylemi sosyal sermaye kavramının gelişmesinde önemli olmuştur (Field, 2008: 9,10).

Aynı zamanda Japonya'nın kendine has sosyal sermaye anlayışıyla kısa sürede ekonomik gelişme ve kalkınmayı sağladığı görülmüştür. Japonlar hiçbir alanda teknolojik ya da bilimsel öncülük kazanmaya çalışmamışlardır. Japonya'daki kalkınma esas itibariyle dışardan ithal edilen bilime ve başkalarından alınıp geliştirilen teknolojiye dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşının bitimini izleyen dönemde düşük ücretli ama iyi eğitilmiş işçilerin ürettiği kaliteli mallara dayalı ihracata yönelik kalkınma Japonya'nın kendisini gelişmişlik ve yenilgiden çekip kurtarmasını sağlayan bir araç olmuştur. Bu strateji gelişmekte olan diğer uzak Doğu ülkeleri, Güney Kore, Hong Kong, Taiwan, Singapur ile bir ölçüye kadar Brezilya tarafından da kopya edilmiştir³ (Drucker, 1993: 152).

Sosyal sermayenin bu tarz özellikleri sosyal sermayenin ekonomik gelişim açısından motivasyonel bir güç olduğunu göstermektedir. Özellikle piyasa ekonomisinin yetersiz olduğu noktalarda sosyal sermaye önemli bir görev üstlenmektedir. Bu noktada sosyal sermayenin öncelikli olarak kamusal mal özelliği piyasa başarısızlıklarının çözümünde etkin bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

3. PİYASA BAŞARISIZLIKLARI VE SOSYAL SERMAYE

Neo-klasik iktisadi düşünce piyasa ekonomisinin tek başına optimum sağlamaktan uzak olduğunu diğer bir deyişle 'birinci en iyi' nin kaynak tahsisini başaramaması nedeniyle kamu ekonomisine yani 'ikinci en iyi' ye gerek olduğunu açıklamıştır. Neo-klasik iktisatçıların ya da refah iktisatçılarının bu görüşleri iktisat literatüründe piyasa başarısızlığı olarak ifade edilmektedir (Aktan, 2006: 10).

---

³ Japon iş pratikleri deneyimi dünyaya belli ölçülerde ders vermektedir. Devlet ve iş dünyası arasında yakın ilişkilerin önemi bu noktada önemlidir. Ancak bu ilişkiler eğer hem devlet, hem iş dünyası iyice gelişmiş ve yeterli durumdaysa yararlı olur. Aksi halde Hindistan ve Brezilya örneklerinde olduğu gibi bu ilişki politikaların oluşturulması ve kalkınmadan çok adam kayırmaya ve yolsuzluğa neden olacaktır. Bir başka deyişle Japonlardan alınacak ders gelişmekte olan ülkelerden çok gelişmiş ülkeler için alınacak bir derstir (Drucker, 1993: 151).

Genellikle birinci en iyi ideal düzen ve böyle bir düzenin sağlayacağı en üst seviyede bir performans olarak algılanmaktadır. Birinci en iyi olarak serbest piyasa ekonomisini mükemmel, ideal ve kusursuz bir ekonomik düzen görmek yerine mümkün olabilen iyilerin en iyisini ifade eden bir performans düzeyi ve bunu sağlayan bir düzen olarak algılamak daha uygun görülmektedir (Öztürk, 2007: 115). Çünkü piyasa ekonomisi her zaman en etkin kaynak dağılımını sağlamakta yetersiz kalabilmekte ve piyasa başarısızlıkları ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada tam rekabet modelinin gerçekleştirilememesi, kamusal mallar sorunu, içsel ekonomiler, dışsallıklar, asimetric enformasyon, risk ve belirsizlik durumları, öngörülemezlik, gelir dağılımındaki bozukluklar, ekonomik istikrarsızlıklar vs. piyasa başarısızlıkları türleri olarak ifade edilebilir.

Sosyal sermaye yaklaşımı piyasa ve devlet başarısızlıklarının çözüme kavuşturulmasında önemli roller üstlenebilmektedir. Günümüzde sosyal sermaye piyasa başarısızlıkları için ve piyasa başarısızlıklarının anlaşılması için piyasa-dışı etkilerin harekete geçirilmesini mümkün kılan bir özelliğe sahiptir. Politikacılar açısından mantıklı olan keyfi müdahaleler meşru görülür ve bunların kapsamı genişletilir.⁴ Söylem olarak devlet, sendikalar ve geleneksel siyaset yanında toplumsal, daha sıcak karşılanmaktadır (Fine, 2011: 253).

Diğer taraftan refah devleti uygulamalarının sosyal sermaye alanında oluşan bu açığı doldurabilmesinin mümkün olduğu görüşlere de rastlamak mümkündür. Bu görüşlere göre aile önemli bir piyasa dışı normlar kaynağı sağlayan tek kurum değildir. Modern refah devleti de karşılıklılığa dayanan kaynak dağıtımının bir

---

⁴ Pozitif ya da negatif dışsallık durumunda piyasada tüketici veya üretici konumunda olan bireyler öncelikle karar alma sürecinde devletin piyasaya müdahale araçlarından sağlayacakları faydayı artırmaya çalışırlar. Piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesinin yol açacağı etkinlik kazançlarından sağlayacakları fayda ile ikinci derecede ilgilendirler. Aynı zamanda devletin piyasa başarısızlıklarını düzeltmeye yönelik olarak ekonomide bazı düzenlemelerde bulunması her zaman için olumlu sonuçlar ortaya çıkarmayabilir. Zaman zaman regülasyon politikaları rant dağıtımına yönelik bir araç haline dönüşebilmektedir (Aktan ve Dileyici, 2006: 112, 113). Bu noktada piyasa başarısızlıklarını çözmeye kullanılan bazı yöntemler farklı bir başarısızlık türünü de ortaya çıkarmıştır: Devlet başarısızlığı (state failure).

kurumsal şeklini ifade etmektedir ve piyasaların aşırı bireyselleşmesine karşı siyasal sermayeyi takviye etmektedir. Bu noktada Hodgson'un da ifade ettiği gibi refah devleti kurumları rekabetten ziyade işbirliğini teşvik eden sosyal normların bir örneği olarak davranır ve onların sosyal sermayeyi ve kurumsal çeşitliliği muhafaza etmesi için korunması gerekir (Pennington, 2014: 163, 164). Aynı zamanda sosyal sermayenin oluşması noktasında devletin tamamlayıcı bir rol üstlendiği Putnam tarafından da söylenmiştir. Putnam'a göre 'sosyal sermaye, etkin bir kamu politikasının ikamesi değil; daha ziyade onun kısmen önkoşulu, kısmen de neticesidir. Sosyal sermaye devletler ve piyasalar aracılığıyla ve onların içinde işler; onların yerine değil' (Fine, 2011: 153). Bu noktada sosyal sermayeyi piyasa ve devlet başarısızlıklarına karşı 'üçüncü en iyi' olarak görmek rasyonel olmayabilir. Sosyal sermaye daha çok 'etkin bir piyasa' ve 'etkin bir devlet' için yol gösterici ve tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir.

3.1. Sosyal Sermayenin Piyasa Başarısızlıklarını Çözmedeki Rolü

Sosyal sermayenin birtakım özellikleri piyasa başarısızlıklarının çözümünde önemli rol oynayabilmektedir. Bunlar; sosyal sermayenin kamusal mal özelliği, dışsallıklar üzerindeki etkisi, güven oluşturucu etkisi, üretim faktörü olma özelliği ve bilgi üzerindeki etkileri olarak sıralanabilir.

3.1.1. Sosyal Sermayenin Kamusal Mal Özelliği ve Devletin Rolü

Piyasa başarısızlığına neden olan en önemli sorunlardan biri de kamusal mallardır. Kamusal mallar bireylerden herhangi birinin tüketimi nedeniyle diğerlerinin aynı malı tüketme imkanında herhangi bir eksilmenin olmadığı, birlikte ve eşit biçimde tüketilen mal ve hizmetlerdir. Kamusal malların miktar ve türlerinin belirlenmesi ve maliyetlerinin yurttaşlar arasında paylaşılması kamu tercihinin tespitini gerektirmektedir (Öztürk, 2007: 118). Özellikle piyasa düzeni kamusal ihtiyaçların giderilmesinde etkin bir şekilde işleyemez. Çünkü kişilerin gerçek tercihlerinin tam olarak bilinmemesi söz konusudur. Kamusal mal ve hizmetlerin faydasından yararlanma bakımından hiçbir kimse yoksun bırakılamayacağından dolayı tüketiciler gerçek tercihlerini ortaya koyamayacaklardır. Bu nedenle halkın gerçek tercihlerini ortaya koymaları için bir yol bulunması gerekmektedir (Musgrave, 1958'den aktaran: Şener ve Methıbay, 2004: 9). Öncelikli yol devlet

müdahalesinden geçmiş olsa da piyasa başarısızlıklarının çözümü noktasında yeni sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu noktada piyasa ve devlet dışındaki unsurların rolleri önemli hale gelmektedir. Sosyal sermaye bu anlamda etkin bir piyasa ekonomisi için tamamlayıcı bir rol oynamaktadır. Sosyal sermaye bazen kamusal bir mal bazen ise özel bir mal olarak değerlendirilebilir.

Sosyal sermayeyi ‘kamu malı’ olarak ifade edenler bu olguyu makro düzeyde incelemiş; buna karşın sosyal sermayeyi ‘özel mal’ olarak ifade edenler ise sosyal sermayeyi mikro düzeyde incelemişlerdir. Sosyal sermayenin kamu malı olma özelliğini benimseyenler, sosyal sermayenin topluma doğrudan, bireye ise dolaylı bir faydası olduğunu belirtmişlerdir. Aksine sosyal sermayenin özel mal olma özelliğini benimseyenler ise, sosyal sermayenin bireye doğrudan, topluma dolaylı bir faydası olduğunu ifade etmektedirler (Özdemir, 2008: 82). Putnam da (1993, 1995, 2000) sosyal sermayenin ‘özel bir mal’ olduğu konusunda rasyonel seçim kuramcılarına katılmakla birlikte, onun aynı zamanda bir ‘kamu malı’ da olabileceğini ileri sürmektedir (Erselcan, 2009: 251).

Sosyal sermayenin kamu malı olma noktasında birçok görüş bulunmaktadır. James Coleman’ın sosyal sermaye kavramına getirdiği yaklaşımlarda kamu mallarının ya da piyasa başarısızlıklarının üstesinden gelme yeteneği olarak analitik açıdan sabitlenmiş bir sosyal sermaye anlayışından yararlanılmaktadır (Fine, 2011: 115). Coleman’ın yaklaşımına göre klasik iktisat teorisindeki görünmez el ne ise sosyal sermaye de aynı anlama gelmektedir (Şan, 2007: 74). Coleman (1998) sosyal sermayeyi beşeri sermaye üretiminde önemli bir faktör olduğunu ifade etmekte birlikte aynı zamanda sosyal sermayenin kişilerarası ağların bir toplamı olduğunu ifade etmektedir (Dasgupta, 2005: 17, 18). Coleman sosyal sermayeyi yalnızca onu gerçekleştirmek için çaba gösterenlerin yarattığı ve onların faydalanabileceği değil yapının bütün parçaları tarafından kullanılacak mükemmel bir kamusal mal olarak betimlemiştir (Field, 2008: 33).

Coleman için sosyal sermaye piyasa başarısızlıkları ve kamusal kötü ile nasıl başa çıkılacağını belirtmesinden dolayı iktisadın genişletilmiş hali olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada Coleman’ın sosyal sermaye anlayışını esas itibarıyla iki tema şekillendirmektedir. Birincisi Coleman, bedavacılık (free-rider) ile aşırıılık (zealotry) arasındaki ikilikle ilgilenmektedir. Sırasıyla bedavacılık,

kimi işlevlerin gereğinden az; aşırıcılık ise gereğinden fazla yerine getirilmesine yol açar. Sonuç ilgili herkesin ister iyiliğine ister kötülüğüne olsun; ekonomik, siyasal ya da diğer kaynakların bireysel ya da ortaklaşa amaçların peşinden gitmek için ne derece güçlü olduklarına bağlıdır. Ne zaman fiiliyatta böyle bir güç oluşsa bir sürü değişik çıkarı gerçekleştirmek için bir sürü değişik iktidar kullanılabilir hale gelir. İşte böylece sosyal sermaye ortaya çıkmış olur. Sosyal sermaye bireysel sermayenin ya da kaynakların diğer türleriyle tezattır. Bu noktada bireysel eylemlere verilecek en uygun cevap müşterek eylemler ve piyasa dışı eylemlerdir (Fine, 2011: 133, 137).

Coleman (1990) kusursuz ve ideal bir sistemi tartışırken bu anlamıyla sosyal sermayenin konumlandığı genel çerçeveyi netleştirmektedir. Aslında Coleman ideal olarak dünyanın kusursuz işleyen Walrasçı bir sistem olmasını ya da piyasa temelli ekonomik dengeye dayanarak kurulmasını ifade etmektedir. Çünkü ilke olarak piyasada her şey paraya çevrilebilir ya da her şey mübadele edilebilir. Ancak toplumun her alanının parasallaştırılması mümkün değildir. Bunun sebeplerinden birisi örneğin, demokrasilerde oyların parayla satın alınmasına izin verilmemesi ve kimi durumlarda para kullanımının toplumca yasaklanmasıdır. Bu durum çıkarları gerçekleştirmeye çalışırken kaynaklar ve iktidarın mübadele edilebilirliğinde bir aksama olduğunu gösterir. İşte bu boşluk sosyal sermaye ile doldurulabilir. Bu noktada sosyal sermaye konusu sadece kamu malları ve dışsallıklar sorunları için uygun bir çözümün bulunabileceği alanın büyüklüğünü yansıtır. Bu konularla uğraşma gücüne sahip olmak demek (bedavacılığı) engellemek için bireysel çıkarı tatmin etmekle bireysel çıkarları kontrol etmek arasında bir denge kurmayı ifade etmektedir. Bu düzenlemeler bir kez bireyler tarafından içselleştirildikten sonra artık birer davranış kuralını temsil etmeye başlarlar, bu basit seviyedeki sezgilerimizin bir araya geldiklerinde hem iktisat hem de sosyoloji açısından çarpıcı bir düşünce oluşturacağı söylenebilir (Fine, 2011: 130-138).

Özetle sosyal sermaye piyasa ya da devlet karşıtı bir söylem olmadığı gibi piyasa ve devletin yetersiz geldiği noktalardaki boşlukları doldurmaktadır. Her devletin kendine özgü yapısı sosyal sermayenin nereye doğru evrileceğini de gösterecektir. Aynı zamanda sosyal sermayeye bakış açısı da önemli bir konudur. Fukuyama'nın

da ifade ettiği gibi sosyal sermaye bir mandal gibi bir yöne diğer yöne olduğundan daha kolay dönebilir. Bu yüzden sosyal sermayenin etkin olmasında bireylere ve devlete önemli roller düşmektedir.

Sosyal sermayenin yönetimi konusunda devletler önemli role sahiptirler. Öyle ki sosyal sermaye heterojen ve kendiliğinden doğan düzense o zaman siyasa yapıcılarının uygun şekilde müdahale etmek için böyle bir düzende içkin karmaşıklıklar hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları mümkün değildir. Bu nedenle müdahale konusunda dikkatli davranılmalıdır (Pennington, 2014: 194). Devlet müdahalelerinin sınırları ülkeden ülkeye farklılık göstermek zorundadır. Örneğin Çin veya İtalya gibi ailesel toplumlarda devlet müdahalesi büyük çaplı endüstrilerin kurulabilmesinde çoğu kez tek yoldur. Dolayısıyla eğer o ülke büyük ölçekler gerektiren global sektörlerde rekabet etmek istiyorsa bu müdahalenin görece önemi artar. Diğer taraftan, Japonya ve Almanya gibi güven duygusunun ve sosyal sermayenin yüksek olduğu ülkeler devlet desteği olmadan büyük ölçekli organizasyonlar oluşturabilirler. Başka bir deyişle ekonomistler rekabet avantajını hesaplarken, sermaye ve kaynakların daha geleneksel biçimleri kadar, toplumların iç dinamiklerine özgü sosyal sermayeyi de göz önüne almaları gerekir. Sosyal sermayede bir açık olduğu zaman çoğu kez bu devlet tarafından telafi edilebilir. Devlet aynı zamanda insan sermayesindeki açığı daha fazla üniversite ve okul yaparak kapatmaya çalışabilir. Ama devlet müdahalesine ihtiyaç, ağırlıklı olarak devletin kontrol ettiği toplumun sosyal yapısı ve kendine özgü kültürüne dayanır (Fukuyama, 2005: 32).

3.1.2. Sosyal Sermaye ve Dışsallıklar

Sosyal sermaye yapısı gereği toplumdaki karşılıklı ve işbirlikçi davranış eğilimlerini artırarak birtakım dışsallıklar oluşturabilirler. Sosyal sermayenin pozitif ya da negatif dışsallıklar oluşturabilmesi bireylerin ve devletlerin bakış açılarına göre değişebilir. Aynı zamanda iktisadi uygulamalar da dışsallıklar konusunda etkili olabilmektedir.

Piyasa başarısızlıkları konusunda neo-klasik ekonomik analizin dışsallıkları içselleştirmek için düzeltici devlet eylemleri çağrısı yapması gibi, komüniteryen yaklaşımlar da piyasa başarısızlıklarının sosyal mahiyetini, güvenin ve sivil

birliğin laissez-faire sisteminde olmayacağı miktarda üretilmesini temin etmek için kültürel müdahaleler ihtiyacını vurgulamaktadır (Pennington, 2014: 167).

Sosyal sermayenin ekonomik açıdan pozitif dışsallıklar oluşturabilmesi etkin bir kamu-özel sektör işbirliği ile mümkün olabilir. Bu noktada Ostrom (1996) kamu ve özel sektör arasında ortaklaşa üretime daha fazla özen gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ostrom, üretim fonksiyonunda yurttaş ve hükümeti girdi olarak belirtmektedir. Buna göre üretimin verimli olması için kamu ve özel sektörün bir karışımı gereklidir. Ortak üretim sayesinde yurttaşlar sosyal sermayelerini ve yatay ilişkilerini geliştirmeleri yönünde güçlü bir motivasyona sahip olmuş olur. (Fine, 2011: 190, 191).

Sosyal sermayenin dışsallıklar üzerindeki bir diğer etkisi gelir dağılımı ile ilgilidir. Bu konuda Robison ve Siles sosyal sermayenin bir topluluk içinde gelir seviyesinin yükselmesini ve topluluklar arasında da daha fazla ticaret yapılmasını mümkün kıldığını belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre sosyal sermayedeki değişimlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi iki farklı yoldan açıklanabilir. İlk yaklaşım sosyal sermayenin dışsallıkları nasıl içselleştirdiğini ve böylece gelir seviyesini yükselterek gelir uçurumunu nasıl azalttığını gösteren üretim modelleri kullanılır. İkinci yaklaşım ise sosyal sermayenin toplumsal olarak zengin olan gruplar arasında ticareti nasıl düzenlediğine ilişkindir (Fine, 2011: 201, 202). Bu noktada ekonomik alanda daha iyi organize olan baskı ve çıkar grupları gelir dağılımını etkileyebilir. Söz konusu güç asimetrisi, bazılarının daha 'güçlü' oldukları için diğerlerini yönlendirmeleri, hatta belirledikleri belli ayrımcı kriterler çerçevesinde gruba kabul ve gruptan dışlama (kimlerin gruba dahil olacağı veya gruptan dışlanacağı) süreçlerini de kontrol etmeleri ile sonuçlanabilir (Erselcan, 2009: 253). Sonuç itibarıyla sosyal sermayeden pozitif dışsallıklar oluşturmasını beklemek bireysel olanla toplumsal olan arasındaki mesafelerin azalması sonucunda ortaya çıkabilir. Bu noktada toplumun dokusunu sıkılaştırmak, toplumsal yapılanmaya aracılık eden mekanları çoğaltmak, bireyleri

doğrudan dayanışma ağlarına yeniden dahil etmek gerekmektedir⁵ (Rosanvallon, 2004: 100, 101).

3.1.3. Sosyal Sermaye ve Güven Oluşturucu Etkisi

Sosyal sermayenin önemli bileşenleri arasında yer alan güven kavramı piyasa başarısızlıklarının çözüme kavuşturulmasında önemli roller oynamaktadır. Öyle ki Fukuyama toplumları düşük güvenli ve yüksek güvenli toplumlar olmak üzere keskin bir ayrıma tabi tutmuştur. İktisatçı Albert Hirschman ise güvenin kullanıldıkça artan ahlaki bir mal olduğunu ancak kullanılmadığı takdirde azaldığını belirtmiştir. Bunun anlamı eklemek, tereyağı gibi gündelik tüketim mallarında yaptığımızın aksine güvenden tasarruf etmememiz gerektiğidir. Güvenin bu özelliği yeteneklerde de söz konusudur. İnsan bir yeteneği ne kadar çok kullanırsa o yeteneği de o kadar gelişir. Güven güveni geliştirdikçe bir ilişkiyi sürdürmenin maliyeti o ilişkinin tekrar tekrar kullanımı sonucunda düşer (Dasgupta, 2011: 103-107).

Genellikle yüksek güven düzeyine sahip ülkeler, düşük güven düzeyine sahip ülkelere kıyasla daha fazla ekonomik büyüme oranlarını yakalamışlardır. Sosyal sermaye firma, endüstri, piyasa ve devlet içerisindeki işbirliğinin ve güvenin önemine odaklanarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmakla beraber, ülkelerin kalkınma yolunda daha hızlı adım atmalarını sağlayarak ekonomik başarı için de bir temel kurmaktadır. Örneğin, makro seviyede ekonomik kalkınmayı mikro seviyede firma başarısına bağlayan ve bunun için de güvene temel bir rol atfeden Fukuyama (2005) için güven, sadece aile üyeleri içerisinde kalır ise sermaye arzı ve yetenekli yöneticiler kısıtlanacak, ülkedeki özel firmaların ölçekleri ise daralacaktır. Buna göre sadece ailevi bağlara dayalı geniş ölçekli girişimlere sahip

---

⁵ Refah devleti esas olarak toplumsal olanın coğrafyadan etkilenmeyen bir okuması üzerine kuruludur. Öyle ki bireyin durumu toplumsal mekan içinde konumundan bağımsız düşünülemez. Örneğin yoksulluk yalnızca gelir kriterine göre tanımlanamaz. Tek başına bırakılma, yaşam alanı (kent ya da köy) gelirin etkilerini arttırabilir. Yaşlılık sınırının alt seviyesinde olan fakat bağ bahçe sahibi ve komşuluk ya da aile ilişkileri bulunan bir kimse büyük bir kentteki binanın altıncı katında tek başına yaşayan bir kimseden farklı yaşar (Rosanvallon, 2004: 100, 101).

olmayan Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya yüksek güven toplumları iken, düşük güven düzeyine ve sadece ailevi ve klan türü girişimlere sahip olan Fransa, İtalya, Çin, Kore Cumhuriyeti, Hong-Kong ve Tayvan gibi ülkeler ise düşük güvenli toplumlardır (Özcan ve Zeren, 2013: 15). Aynı zamanda Fukuyama, ekonomik faaliyetler daha karmaşıklaştıkça ve daha ileri teknoloji ürünleri varoldukça güvenin daha önemli bir rol oynadığını belirtir; hatta verimlilik artışlarının da işçilerin sosyal sermayelerine dayanan sabit hiyerarşilerden elde edildiğini ileri sürmektedir. Örneğin Amerikalı ekonomist Michael Porter küreselleşme sürecinde firma gruplarının belirli bir yerel bölgede toplanmasının hammaddeye kolay erişim gibi bazı eski nedenlerinin öneminin azaldığını ileri sürerken yeni ekonomide firmaların bu gruplardan örneğin bilgi ve uzmanlığa erişim kazanmak açısından da faydalanabildiğini belirtmektedir (Field, 2008: 164).

Diğer taraftan güvensizliğin yaygın olduğu bir toplumun adaletli bir gelir yapısı oluşturması zorlaştığı gibi; gelir dağılımı bozuk olan bir toplumun da sosyal sermayesinin yeterince gelişmeyeceği açıktır. Bu noktada köprü oluşturan ve birleştirici sosyal sermayeden yararlanmak gerekmektedir. Bu durumda devlete bir takım görevler yüklenmektedir. Gelir grupları arasındaki uçurumların kapatılabilmesi amacıyla yeni istihdam alanlarının oluşturulması, birtakım vergisel indirimler ve muafiyetler uygulanmakla beraber, görece daha alt kesimde yer alan kesimlerin sosyal ağlara katılımının güçlendirerek devletle birey arasındaki asimetric ilişki ağlarının daha yatay bir şekilde konumlandırılması ve sivil toplumun daha da güçlendirilmesi gerekmektedir. Sonuç itibariyle sosyal sermayeyi oluşturmak uzun yıllara yayılan bir süreç olabilir. Fakat sosyal sermayenin kazanılması durumunda sosyal, ekonomik ve siyasal kalkınma açısından çok önemli faydalar ortaya çıkmış olacaktır.

3.1.4. Sosyal Sermayenin Üretim Faktörü Olma Özelliği

Günümüzde sosyal sermaye artık bir üretim faktörü haline gelmiştir. Esasen ekonomik büyüme teknolojik ilerlemelerle özdeşleştirilir. Ancak sanayi devriminin başlangıcından bu yana ekonomik büyümede organizasyonel yeniliklerin de önemli hale geldiği görülmektedir. Kendiliğinden sosyalleşme

sosyal erdemler ve iş etiği bu noktada değerlendirilebilir. Ekonomi tarihçisi Douglass North ve Robert Thomas'a göre etkin ekonomik organizasyonlar büyümenin anahtarıdır. Batı Avrupa'da etkin bir ekonomik organizasyon yapısının gelişmesi Batı'nın yükselişini açıklamaktadır (Fukuyama, 2005: 63, 64). Sosyal sermaye kavramı, her şeyi olduğu halde hala yeterli düzeyde bir ilerlemeye ulaşmayan ulusların sahip olmadıkları şeyleri ifade ederken gelişme ve kalkınma için öyle elle tutulur fazlaca elverişli bir yapıya sahip olmadıkları halde dünyanın en müreffeh ülkeleri arasına girmeyi başarmış kimi ulusların da kalkınma durumlarının ardındaki motive edici unsurların anlaşılması bakımından önemlidir (Şan, 2007: 75).

Bu noktada, aslında bağımsız bir üretim faktörü olmaktan ziyade sosyal sermayenin diğer kaynakları 'tamamlayıcı' nitelikte olduğunu belirtmek gerekir. Bu noktada sosyal sermaye işlem maliyetlerini azaltarak ekonomik sermayenin verimliliğini artırabilir; ya da finans veya beşeri sermaye eksikliği, güçlü sosyal ilişkiler sayesinde giderilebilir. Sosyal sermaye, fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarının kârlılığını artıran bir unsurdur, bilginin işlem maliyetini en aza indirir. Aynı zamanda beşeri sermayenin gelişimi, büyümesi, yayılması ve rasyonel biçimde kullanılabilmesi, büyük ölçüde sosyal sermayenin varlığına bağlıdır (Erselcan, 2009: 251).

3.1.5. Sosyal Sermaye ve Bilgi Üzerindeki Etkisi

Sosyal sermaye daha geniş bilgi kaynaklarını ortaya çıkararak bilginin kalitesini artırmakta aynı zamanda bilgiye olan ilgiyi de güncel tutarak olası zaman maliyetlerini engellemektedir. Podolny ve Page'in (1998) ifade ettiği gibi organizasyonlar arasındaki ağlar yeni yetenekleri ve bilgiyi ortaya çıkararak inovasyon oluşturabilir (Adler ve Kwon, 2002: 29). Bu noktada sosyal sermaye bilgiye daha kolay ulaşılmasını sağlayarak piyasa başarısızlıklarının çözümüne de yardımcı olmaktadır.

Bilgi oluşturma faaliyetinde hem bilginin kaynağı, hem de bilginin alıcısı olma söz konusudur. Bireylerin farklı kimliklere sahip olması iletişimi ve bilgi akışını

zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bireyler arasında sosyal etkileşim şarttır⁶. Bilgi oluşturma faaliyeti farklı alanlarda farklı tecrübelere sahip kimseler arasında gerçekleşir. Özellikle bireylerin arasında ortak bir dil ve ortak bir vizyonun olması gerekmektedir. Ortak dil ve ortak vizyon bireyler arasındaki etkileşimi sağlayarak, bireylerin bilgiyi doğru algılamalarını ve yorumlamalarını destekler (Özdemir, 2008: 88). Diğer taraftan bilgi aktarımı da güven sayesinde kolaylaşır. Ayrıca güven düzeyi yüksek ilişkilere sahip insanlar, daha geniş ve zengin bilgi akımlarına taraf olduklarından dolayı daha yüksek bir öğrenme kapasitesine sahiptirler. Bilginin paylaşılması sosyal sermayenin boyutları ile ekonomik performans arasında ‘aracılık’ yapan bir rol üstlenmektedir. Özetle; sosyal sermaye, mevcut üretim faktörlerinin daha verimli ve rasyonel kullanılmasını sağlayarak ekonomik büyümeye önemli katkılarda bulunmaktadır (Erselcan, 2009: 251).

Aynı zamanda sosyal sermaye işgücü piyasasındaki bilgi akışını da kolaylaştırmaktadır. Eksik rekabet piyasası koşullarında belli stratejik yerlerde ve/veya hiyerarşik pozisyonlarda bulunan sosyal bağlar, bireyi fırsatlar ve seçenekler hakkında uygun bilgiyle destekleyebilmektedir. Bu bağlar bir organizasyonu ve onun temsilcilerini veya bir topluluğu bireylerin ilgi ve yetenekleri konusunda ikaz etmektedir. Bu noktada bilgi organizasyonun en iyi bireyleri işe alma maliyetlerini azaltabilir ve bireyler için de kendi sermayelerini kullanarak uygun ödülleri ya da daha iyi yerlerde iş bulmalarını sağlayabilir (Seçer, 2009: 112, 113).

4. SONUÇ

Sosyal sermaye piyasa ya da devlet karşıtı bir söylem olmadığı gibi piyasa ve devletin eksik olduğu noktalardaki boşlukları doldurmaktadır. Her devletin

---

⁶ Granovetter ve onun görüşlerini ifade eden birçok araştırmacıya göre zayıf bağların fazladan gereksiz bilgiye neden olduğu; çünkü zayıf bağlarla kurulan sistemlerde güçlü bağlarla oluşturulan sistemlere göre bilgiye ulaşmanın hem kolay hem de ucuz olduğu ifade edilmektedir. Bu yüzden bilgi kirliliği ortaya çıkabilmektedir (Adler ve Kwon, 2002: 30).

kendine özgü sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısı sosyal sermayenin nereye doğru yöneleceğini belirleyecektir. Devlet ve piyasalar aracılığıyla sosyal sermayenin pozitif dışsallıklar oluşturmaları daha muhtemel görünmektedir. Özellikle sosyal sermayenin etkin olmasında bireylere ve devlete önemli roller düşmektedir. Öyle ki; Fukuyama'nın da ifade ettiği gibi sosyal sermaye bir mandal gibi bir yöne diğer yöne olduğundan daha kolay dönebilir. Sosyal sermaye iyi yönetilemediğinde güç asimetrisine, baskı ve çıkar gruplarının rant aracı durumuna dönüşebilir. Bu yüzden 'etkin bir piyasa' ve 'etkin bir devlet' için sosyal sermayenin iyi yönetilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Adler P. S. ve S. W. Kwon, '*Social Capital: Prospects for a New Concept*', The Academy of Management Review, Vol. 27, No. 1, Jan., 2002, <http://www.jstor.org/stable/4134367> (27.8.2013).

Aktan, Coşkun Can, '*Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli*', içinde: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası, Seçkin Yayıncılık 2. Baskı, Ekonomi Kitapları Dizisi: 19, Ankara, 2006.

Aktan Coşkun Can ve Dilek Dileyici, '*Devlet Niçin Başarısız? Kamu Ekonomisindeki Etkinsizliklerin Kaynakları*', içinde: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası, Seçkin Yayıncılık 2. Baskı, Ekonomi Kitapları Dizisi: 19, Ankara, 2006.

Coleman, James. S., '*Social Capital in the Creation of Social Capital*', American Journal of Sociology, Vol. 94, pp. 95-120, Published by: The University of Chicago Press Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2780243> (24.07.2015).

Condelucia A., M. G. Ledbetterb, D.Ortmanc, J.Fromknechtd, M., DeFriese, 'Social Capital: A View from the Field', Journal of Vocational Rehabilitation , 2008, 133-139.

Dasgupta, Partha, 'The Economics of Social Capital', 1st Teaching Workshop on Environmental Economics for the Middle East and North Africa December 5-16, 2005, pp. 1-39, http://users.ictp.it/~eee/workshops/smr1684/a_dasgupta_2.pdf (25.6.2015).

Dasgupta, Partha, İktisat, Dost Kitabevi Yayınları, Kültür Kitaplığı: 108, İktisat:3, Ankara, Eylül, 2011.

Drucker, Peter F., Devlet ve Politika Alanında , Ekonomi Bilimi ve İş Dünyasında, Toplumda ve Dünya Görüşünde Yeni Gerçekler, Çeviren: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın NO: 315, Tarih dizisi: 25, Tisamat Basım Sanayii, Ankara,1993.

Erselcan Feray, 'Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye', C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2009, Cilt: 35, Sayı: 2, 248-256.

Fine, Ben, Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı, Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler, İngilizceden çeviren: Ayşegül Kars, Yordam Kitap: 121, Baskı: Pasifik Ofset, 1. Basım, Şubat, 2011.

Field, Sosyal Sermaye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çevirenler: Bahar Bilgen, Bayram Şen, Baskı ve Cilt: Sena Ofset, 2. Baskı, İstanbul Haziran-2008.

Fukuyama, Francis, Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması, Çev: Ahmet Buğdaycı, Şefik Matbaası, 3. Basım İstanbul, 2005.

Ongan, Tunçcan, Nilgün 'Sosyal Uyum-Sosyal Sermaye Eksenli Kalkınma Yaklaşımının Sınıfsal Sonuçlarına İlişkin Bir Değerlendirme', Çalışma ve Toplum, 2013/1, ss. 211-228.

Özcan, Burcu, Fatma Zeren, 'Sosyal Güven ve Ekonomik Kalkınma: Avrupa Ülkeleri Üzerine Mekânsal Ekonometri Analizi', Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi Nisan 2013, 8(1), 7-36.

Özdemir A.A. (2008), '*Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması*', *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.:8- Sayı/No: 2, 2008, 81-102

Öztürk, Nazım, *Piyasa Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığına Ekonomide Devletin Değişen Rolü*, Palme Yayıncılık, Ankara-2007.

Pennington, Mark, *Sağlam Politik Ekonomi, Klasik Liberalizm ve Kamu Politikasının Geleceği*, Çeviren: Atilla Yayla, Liberte Yayınları/179, Tercan Matbaası, 1.Baskı, Ankara, Mayıs 2014.

Rosanvallon, Pierre, *Refah Devletinin Krizi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Şubat, 2004.

Seçer, Barış, '*İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye*', *Kamu-İş*; C:10, S:3/2009, ss. 103-130, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1034.pdf> (15. 4.2015).

Şan, Mustafa Kemal, '*Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği*', *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 1 2007, ss.70-95

Şener, Orhan, Yaşar Methıbay, *Kamu Maliyesi Teorisi, Kamu Ekonomisi Alanında Bir İnceleme*, Asil Yayın Dağıtım, Baskı ve Cilt: BRC Basım, 2004.

Tüysüz, N., '*Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*', T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayın No: 2827, 2011.